

EKSKORPORACIJE U BANSKOJ KRAJINI OD 1784. DO 1800.

Ivan Jurišić

Članak govori o ekskorporaciji prekoupjskih posjeda zagrebačke biskupije i njihovom uključivanju u bansku krajinu kao o dijelu procesa koji se u Krajini odvija tijekom druge polovice 18. stoljeća.

Sredinom XVIII. stoljeća bečki dvor uspio je u nastojanjima da bez ikakvih ograničenja upravlja svim Vojnim krajinama. Uz potpunu militarizaciju krajiškog društva, te uvođenja jedinstvene uprave, nastojalo se i teritorijalno, te sudbeno potpuno odvojiti Krajinu od banske Hrvatske ili Provincijala.

Tijekom reformi u hrvatskim Krajinama i postupnog isključivanja provincijalnih vlasti iz svih oblika uprave u njima, dolazilo je do čestih neslaganja između Krajina i s njima graničnih provincijalnih posjeda, kao i između krajiških vlasti i u Krajinama naseljenih provincijalista. Ta neslaganja osobito su došla do izražaja nakon regulacije regimenti i krajiškog zakona iz 1754. («Krajiška prava»), kojima je načelno zabranjem provincijalni posjed u Krajini. Budući razne biskupske kurije i feudalni posjedi rasuti po Krajini nisu podlijegali vojnoj jurisdikciji, krajiške su vlasti nastojale da to što prije postignu i tako ostvare željenu cjelovitost krajiškog teritorija. Stoga je izlvašćivanje (ekskorporacija) provincijalnih posjednika iz njihovih vlastelinstava na krajiškom području postalo samo pitanje vremena.

Taj proces počinje za Bansku krajinu, općenito uzevši, nakon zahtjeva carice Marije Terezije upućenog Hrvatskom saboru, da pristane na ekskorporaciju svih vlastelinstava južno od rijeke Kupe i odredi delegate u komisiju za njihovo popisivanje. Svim vlasnicima posjeda koji budu ekskorporirani obećana su kao ošteta (ekvivalent) dobra u Banatu. Sabor, sazvan povodom toga 1777. pristao je tek nakon velikog otpora udovoljiti caričinom zahtjevu, jer je ekskorporacija ovih posjeda, koji su do tada bili sastavni dio civilne Hrvatske (Provincijala), značila daljnje smanjivanje hrvatskog državnog teritorija.

U razdoblju od 1778. do 1784. priprema se ekskorporacija (prave se popisi, tj. obavlja konskripcija vlastelinstava određenih za pripajanje Krajini). Najveći broj tih vlastelinstava pripadao je zagrebačkoj biskupiji (posjedi Pokupsko, Topusko, Hrastovica, uz više od 40 predija), ali je bilo i drugih vlasnika (grofovi Draškovići, Keglevići).

Isako je vjerojatno bilo zamišljeno da se ekskorporacija svih dobara provede u što kraćem vremenu i sa što manje novčanih izdataka, ona je, zbog nenadanih obrata u tijeku njenog provođenja 1793. najprije prekinuta (zbog višegodišnjeg spora zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca i eks-

korporacijske komisije), a zatim do 1800. traje obrnuti proces, vraćanje spomenutih posjeda biskupiji, da bi 1800. bila zapovjedena njihova nova i konačna ekskorporacija.

U ovom radu dan je prvenstveno prikaz zbivanja sa prekupskim posjedima zagrebačke biskupije u sva tri razdoblja ekskorporacije, prema arhivskoj građi fonda Kraljevske i druge komisije (*Acta commissionalia*), svezak XLIX, iz Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu.¹

Među ostalim navedenim posjedima zagrebačke biskupije, ekskorporiranim u studenom 1784. nalazilo se i vlastelinstvo Pokupsko, koje se prostiralo sa obadje strane rijeke Kupe, u srednjem i donjem Pokuplju. U vlast zagrebačkih biskupa taj je posjed dospio 1558. (darovao im ga je car Ferdinand I, »za vječna vremena«). Nakon Karlovačkog mira 1699. zagrebačka je biskupija od ovih dobara prijašnje topuske opatije uredila posjed (*dominium*) Pokupsko. Prema popisu dobara iz 1778. (*conscriptio bonorum episcopatus zagrabiensis croaticorum*), posjed se sastojao iz sedam feuda (Šišinec, Cerje, Brkiševina, Štefanki, Lukinić brdo, Hotnja i Vratečko) i tridesetak predija, manjih dobara crkvenih plemića (*nobiles praediales*). Oni su uživali neke povlastice slične plemićkim (nisu plaćali porez na zemljsni posjed, carinu, a imali su i svoje suce). Posjed (*praedium*) dobijali su u nasljedno uživanje po muškoj lozi uz obvezu da u ratu obavljaju vojnu službu (kao konjanici) pod zastavom svog feudalnog gospodara.

Na primjeru tog vlastelinstva biti će pokazano s kakvim su se egzistencijalnim problemima susretali predijalisti i njihovi podložnici nakon što su izvlašćivanjem njihovi posjedi potpali pod vlast Banske krajine.

Ekskorporacijska komisija odlučila je 1784. na sjednici u Karlovcu, da će lenska dobra predijalista sa posjeda Pokupsko, ostati u njihovom vlasništvu do 31. listopada iste godine, a Banskoj krajini će za ta dobra za to razdoblje biti izručene kamate, koje su tim predijalistima pripadale sa njihovih ekvivalenata. Komisija se naime nadala, da će u međuvremenu, do 31. listopada, spomenutim predijalistima biti odmjerena i doznačena zemljišna naknada (ekvivalent) u komorskim dobrima temišvarskog Banata, za ovdašnja njihova dobra, koja će nakon toga oni konačno predati Banskoj krajini.

Iako do preuzimanja ekvivalenata u Banatu nije došlo 1784. već iste godine ostali su bez svojih podložnika, koje su krajiške vlasti militarizirale (učinile krajišnicima), a oduzete su im i njihove privatne šume. Ostavljena su im samo alodijska zemljišta (nasljedna imanja koja nisu bila vezana feudalnim pravom), sa kojih su morali plaćati porez (koaltribuciju) pod imenom pripomoć (*Beihilfe*), kao obižni krajišnici (krajiški sustav nije poznavao, pa prema tome niti priznavao predijalne odnose). Taj porez trebalo je, prema odluci ekskorporacijske komisije, platiti kamatama od procjenjene vrijednosti njihovih posjeda. No, i isplata tih kamata stalno je odlagana.

Budući da nisu željeli postati krajišnici, nakon isteka spomenutog komisij-ski određenog roka (31. listopad 1784.), bilo im je zapovjedeno da napuste svoja alodijska zemljišta i odsele kamo god žele. Budući da nisu imali drugog prebivališta, nisu htjeli otići. Stoga su im krajiške vlasti zabranile da obrađe svoja polje sve dok to nisu učinili krajišnici. Kao posljedica toga, uslijedila je 1785. slaba žetva, a slijedeće dvije godine, zbog opće nerodice živjeli su vrlo oskudno.

Budući da su ostali na svojim alodijima, dvorskim dekretom s kraja travanja 1786. obustavljena im je do daljnjega isplata i zaostalih i tekućih kamata, a pripomoć koju su morali platiti Banskoj krajini bila je tako visoka,

¹ Hrvatski Državni arhiv u Zagrebu (u daljnjem tekstu HDAZ), fond Kraljevske i druge komisije - *Acta commissionalia* (u daljnjem tekstu AC), fascikl XLIX, 1, godina 1787, spis broj 13, 23. listopada.

da ju oni u tadašnjim nerodnim godinama, u gotovini nisu mogli dati. Jedino im je bilo preostalo da taj porez otsluže na javnim radovima, zajedno sa svojim bivšim podložnicima, ili su ih čekale zatvorske kazne. Uz sve to, na alodijima nisu biše imali oprost od carine. Dakle, iako nisu bili krajišnici, opterećeni su porezom (tj. smatrani su kontribuentima) i kao osobe izjednačeni s krajišnicima. Rasprava o dodjeljivanju ekvivalenata trajala je već četiri godine, a bijeda u koju su upali gubitkom dobara, kamata i konačno teškim opterećivanjem porezom, postajala je sve veća. Mnogi su, ne vidjevši izlaza iz takve situacije, bježali od kuće i sakrivali se u puste predjele oko Pokupskog.

Plaćanje pripomoći bilo im je molbama odgođeno do listopada 1787, ali je nakon isteka tog roka, još uproje zahtijevano.

Posredstvom bana, grofa Franje Balasse zamoljeno je 1788. Ugarsko namjesničko vijeće da kod bečkog dvora isposluje isplatu zaostalih kamata (od 1. studenog 1784), te izručivanje ekvivalenata u Banatu. No, kako pitanje kamata za predijaliste koji su ostali na svojim posjedima još uvijek nije bilo riješeno, a ni pitanje ekvivalenata, vladar je samo zamoljen za što skoriju odluku o tome.²

Čini se da je neko rješenje oko ekvivalenata već iste godine ipak nađeno, budući da se prva skupina pokupskih predijalista od 28 obitelji naseljava 1788. u mjestu Neuzin, na banatskom posjedu Billet. Te godine spominje se žito i druga hrana određena »pro advenientibus ex Croatia nobilibus«.³

No, tada je, vjerojatno zbog spora biskupa Vrhovca i ekskorporacijske komisije, to preseljavanje u Banat ponovno prekinuto i nastavljeno tek nakon druge ekskorporacije 1800, odnosno od svibnja 1801. budući da je predijalistima tada odobreno da na svojim posjedima mogu ostati do kraja travnja 1801. U *Conscriptio praedialistarum*, od 1802. i 1803. pod *Acta banatica* stoji, da je daljnje naseljavanje predijalista sa posjeda Pokupsko na njihove ekvivalente na komorskom dobru Billet, nastavljeno 1801. (Klarija, a zatim Keča i Boka).⁴ Uz isporuku namirnica billetske vlastelinstvo imalo je obavezu doseljenim predijalistima podići i početne stambene i gospodarske zgrade, te dati gotovog novca za nabavku raznog oruđa (*fundus instructus*), kako je to bilo naredeno carskim reskriptom, a i državna je blagajna u tu svrhu biskupu Vrhovcu doznačila nešto novaca.⁵

Budući da su prekukupska dobra ekskorporacijom trebala promijeniti vlasnike, bivci su posjednici imali pravo da od svojih dotadašnjih podložnika, tamo naseljenih, uheru eventualna zaostala podavanja, koja su oni prema urbaru, bili dužni njima davati sa njihovih zemljišta. Stoga je početkom ožujka 1784. Ugarko namjesničko vijeće osnovalo na poticaj vladara (reskript od 27. veljače) posebnu ekskorporacijsku potkomisiju za reguliranje urbarijalnih dugova i investitura na tim posjedima.

No, budući da se obračunavanje vlastelinskih potraživanja na ovim dobrima trebalo prije nego su dospjela u proces ekskorporacije, bilo je nerearno za očekivati da će se Banska krajina, ukoliko je u međuvremenu već ušla u posjed nekih dijelova tih prekukupskih vlastelinstava, osjećati obaveznom asistirati pri skupljanju tih urbarijalnih dugova. Stoga niti jedan potražitelj dugovanja od spomenute potkomisije nije mogao dobiti jamstvo da će ta potraživanja u ovom slučaju i ostvariti.

² Isto, 5. veljače 1788.

³ Mesner - Šporšić Ante, *Kolonije hrvatskih plemića u Banatu*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knjiga XXVIII, svezak 1, Zagreb 1931, strana 169.

⁴ Mesner - Šporšić, n. dj, na i. mj.

⁵ Isto, 174.

Ekskorporacijska komisija, osnovana 1782. nije uzela u obzir investiture posjednika u oranice, livade, vinograde i druge realitete (nekretnine), koje su oni nakon izvlašćivanja napustili. Spomenuta potkomisija smatrala je da su njihovi zahtjevi za nadoknadom tih investitura opravdani, odnosno da im gubitak tih njihovih legitimno stečenih posjeda treba biti nadoknađen.⁶ To mišljenje potkomisija je zasnivala na vladarevoj odluci iz 1784. da nakon buduće podjele posjeda između Krajine i Provincijala, rijekama Kupom i Savom, posjednici ne smiju izgubiti njihova zakonita ulaganja u podložnička zemljišta na jednoj ili drugoj strani, prenesena na sebe prije ekskorporacije. Realizacija tog načela ovisila je o mjerama koje će vladar odrediti da bi im se, nakon izvlašćivanja odvojenim od njihovih investitura utvrđenom linijom podjele, to nadoknadio.

Investiturska svota⁷ trebala je biti nadoknađena ako je posjednik investituro m stečene zemlje, mogao potkomisiji predočiti cesionalnu⁸, kolacionalnu⁹, ili ispravu o pozajmljivanju, dakle neku ispravu o akviziciji (stečevini). Iznos investiturske svote procijenila je na licu mjesta sama potkomisija, prema prihodu sa jutra dotične nekretnine (ako se nije mogao dokazati prvi posjednik ili onaj tko je posjed stekao, tj. akvizitor), ili je uzman u obzir zahtjevani investituralni iznos (ako je bio poznat prvi posjednik i moglo se dokazati blisko srodstvo, rodbinska veza s njim, na osnovi toga proizašla prava i njihova primjena, te stvarni ulazak u posjed, tj. sama investitura). Zgrade nisu pripadale kategoriji investitura koje su trebale biti nadoknađene. Ako investiture nisu bile jasno formulirane, nisu smatrane pravim (striktnim) investiturorama, te su takva zemljišta uvršena u skupinu ostalih podložničkih zemljišta, za koja nije bila predviđena nadoknada u tom smislu.

Ali da bi se izbjegli troškovi naknade (čime bi se dodatno opteretila državna blagajna i komora), potkomisija je predložila da se podložnička zemljišta koja su stečena kupovinom (titulo emptionis) s urednim investiturorama ili uzajamno izmjenjaju s takvima sa suprotne strane granične linije, ili da se njihove vlasnike ostavi u uživanju tih posjeda uz izvjesna godišnja podavanja. Uz to dati će im se slobodan izbor da li će samo svoje obračunate zgrade sa obadrije strane granice premjestiti na područje njihove bivše jurisdikcije (budući da one nisu pripadale investiturorama koje su trebale biti nadoknađene), ili će promijeniti i svoja prebivališta.

I ako je ova subdelegirana komisija oglasila stanovnicima spomenutih područja pravo da se isele na njihova nekadašnja zemljišta, javio se tada, 1784. samo jedan podložnik da se iz Provincijala želi preseliti na svoj militarizirani posjed, na temelju čega je procijenjeno, da se većina provincijalnih stanovnika ne želi vratiti na njihove ekskorporirane nekretnine, budući da im je naknada za te legitimne posjede, kojih su se odrekli, ipak draža.

Ugarsko namjesničko vijeće smatralo je da bi pitanje investitura trebalo riješiti na taj način, da bi posjednike koji bi ih se odrekli, ili već jesu, namirile sudske vlasti onih koji su uvedeni u njihov bivši posjed, tj. za one

⁶ Investitura je naziv za postupak formalnog uvođenja u posjed, pri prenosu vlasništva, osobito zemlje. U ovom slučaju imamo tri kategorije investiturskog zemljišta: posjed stečen kupovinom, zatim uz izvjesna posebna podavanja (praestationen) za ustupljena (cedirana) vlastelinstva, te kao zemljište nepoznatog vlasnika.

⁷ Pod investiturskom svotom misli se na zakonska (legitimna) ulaganja (investicije) posjednika u stečena podložnička zemljišta, prenesena na sebe prije ekskorporacije.

⁸ Cesija je ustupanje vlastitih tražbina (npr. za zemlju) dugim osobama, čime cesionar stupa u sva prava i obveze prijašnjeg vjerovnika.

⁹ Kolacio je postupak pri kojem se nasljednicima uračunava u njihov dio ostavštine ono što su iz ostaviteljeve imovine primili još za njegova života.

u Krajini komora, a u provincijalu državna blagajna (erar).¹⁰ O svim tim prijedlozima konažnu odluku trebao je donijeti vladar.

Ekskorporacijska komisija sastojala se prema potrebi, obično onda kada je trebalo ubrzati, ili eventualno okončati postupak oko nekih predmeta, za koje bi to odobrio vladar. Na sjednici od 3. listopada 1786. održanoj u utvrđi Sisak, raspravljalo se između ostalog i o štetama koje su uslijedile u razdoblju nakon popisa i procjene dobara 1778. do ekskorporacije 1784. Komisija je još 1784. obznanila u svom izvještaju da je jedan dio biskupskih šuma, procijenjenih 1778. u vremenu do 1784. uništen vađenjem stabala iz korjena. Zemljišta dobijena na taj način prodana su uz uobičajena podavanja podložnicima za livade. Nagovještana je i mogućnost da su ti podložnici biskupije bili primorani na kupovinu spomenutih zemljišta, uz prijetnju kazne ako ne pristanu na to. O tom predmetu raspravljala je 1786. prije spomenute sjednice komisija i njena potkomisija, ali i ona bez konačne odluke. Komisija je smatrala da tako dugo dok ne bude bilo potpunog izvještaja o svim tim zbivanjima sa navedenim šumam od 1778. na dalje, te o novcu ploženom za zemljišta dobivena njihovim iskrčivanje, ovisiti će rješenje tog predmeta samo o doluci vladara. I slijedeće godine te su šume bile tema rasprave, ali opet bez konačnog zaključka, pa je ponovno zatražena odluka vladara o tome, da bi potom komisija mogla dati svoju izjavu.

Na sjednici u Sisku, jedan od predmeta bila je i žalba sisačke općine protiv tamošnjeg vlastelinstva (u posjedu zagrebačkog kaptola) i vlastelinstva Topolovac (do ekskorporacije vlasništvo grofa Josipa Keglevića), u svezi vraćanja investiturskog novca za njihova zemljišta. Podnositelji žalbe imali su na topolovačkom vlastelinstvu neke privilegije koje su ekskorporacijom izgubili, kao i sva zemljišta i staje za stoku, budući da je vlastelinstvo pripadalo Banskoj krajini.

S obzirom na štetu na zemljištima i stajama koji su ekskorporirani, komisija je zaključila da, budući su spomenuta zemljišta stečena pojedinačnom kupnjom od topolovačkog vlastelinstva, vlasnike tih zemljišta ne treba smatrati ekskorporiranim podložnicima, već kupcima, koji su tamo stekli zemlju. Stoga bi bilo nepravedno oduzeti im ta zemljišta, bez da se traži njihova investitura (novac uložen u te posjede), tj. da ne mogu izgubiti svoje vlasništvo, bez da im se to nadoknadi. Stoga ih ili treba ostaviti u mirnom uživanju tih ranije kupljenih zemljišta i staja dok im se nakon konačne odluke o tome, ne nadoknade investiture, ili im se potvrdi njihovo daljnje uživanje uz uobičajena podavanja. No taj zahtjev Siščana za povratom investiturskog novca blokiran je vladarevom rezolucijom koja je uslijedila nakon predstavke Ugarskog dvorskog vijeća vladaru, u prvoj polovini travnja 1787. u svezi investitura sa ekskorporiranih područja.

Dakle, obadva predmeta (o štetama na ekskorporiranim šumama od 1778. do 1784. te o investiturama Siščana) ostali su i 1787. neriješeni, budući da vladar nije donio konačnu odluku o njima.

Raspravljalo se i o općenitoj želji predijalaca, da ekvivalenti koje trebaju dobiti za njihove sitne posjede ne budu određeni u Banatu već u kraju gdje im je bilo i dotadašnje prebivalište. Iznosena je i ideja da bi se ovim predijalistima moglo podijeliti kao ekvivalent posjede ukinutih crkvenih redova rasure po Hrvatskoj, a dobra u Banatu koja su im dodjeljena i djelomično već doznačena, dati na upravu vjerskom fondu, ili prodati kao cjelinu, a novac dobijen za to, namijeniti kao nadoknadu vjerskom fondu. Prijedlog je odbi-

¹⁰ HDAZ, AC, XLIX, 1, 1787, 18.

jen, budući da bi unio zbrku u postupak dodjele ekvivalenta, jer su pojedinci već namireni u Banatu.¹¹

Već je spmenuto kako je Hrvatski sabor nevoljno pristao na ekskorporaciju prekokupskih posjeda zagrebačke biskupije i pojedinih velikaša, jer je izvlašćivanje tih posjeda, koji su do tada bili sastavni dio civilne Hrvatske (Provincijala) značilo daljnje smanjivanje hrvatskog državnog teritorija. Stoga se nastojalo zadržati barem podložnike sa izvlaštenih posjeda i to ponajprije sa onih, koji su se protezali s obadvije strane Kupe, a čije je stanovništvo nakon ekskorporacije ostalo živjeti na onom preostalom, provincijalnom dijelu svojih posjeda, da ne odsele na svoja bivša, militarizirana, prekokupska dobra. Kako se živjelo na ekskorporacijom militariziranom prekokupskom dijelu jednog takvog vlastelinstva koje se protezalo sa obadvije strane Kupe, pokazao sam na primjeru predijalista sa posjeda Pokupsko. Kako se malo odvijala borba provincijala da zadrži podložnike na svom tlu da ne dožive sudbinu onih sa militariziranog dijela Pokupskog, pokazat ću na primjeru sela Farkašić.

Nekolicina žitelja tog sela, podložnika kaptolskog prepošta (vikara, namjesnika biskupa) uputili su u početku kolovoza 1787. zagrebačkoj županiji dopis, u kojem navode, kako su njihova najbolja i najveća zemljišta sa nekoliko kuaća, pripadala Banskoj krajini, a na provincijalnoj strani, zbog malo preostale zemlje, a velike obitelji, uslijed nestašice hrane, ne mogu živjeti. Stoga su se pri zemljišnim vlastima prijavili za prelazak na krajišku stranu kao vojnici i za naseljavanje na njihova bivša zemljišta. Za one koji ostaju, mole pripomoć za njihovo izdržavanje.¹² Banska je generalkomanda nato izrazila bojazan, da se za ove naseljenike na njihovim bivšim posjedima neće više naći mjesta, odnosno da općenito na tom krajiškom teritoriju nema slobodnog zemljišta na kojem bi ih se moglo naseliti.¹³

Županija zagrebačka je naprotiv istakla, u dopisu Ugarskom namjesničkom vijeću od 11. listopada iste godine, da se na njenom tlu nalazi još slobodne zemlje, na koju bi ovi podložnici mogli biti smješteni, »na dobrobit općinstva i državne blagajne«.¹⁴ Županijske su vlasti dakle smatrale korisnijim da ih zadrže u Provincijalu nego da ih puste da odu u Krajinu, jer bi oni, obrađujući županijsku zemlju, donijeli korist općini u kojoj bi bili naseljeni, a šire županiji i državnoj blagajni; konačno ne bi više oskudjevali u hrani. Koliko je i državnim (provincijalnim) vlastima bilo stalo da se obradi što više zemlje, vidi se iz upita Ugarskog namjesničkog vijeća »što se predviđa poduzeti u vezi obrađivanja njihovih provincijalnih dobara, ako oni ipak odsele u Krajinu«, navedenog u odgovoru županiji, od 11. prosinca 1787.¹⁵ I taj je predmet ostao 1787. neriješen, budući da je Ugarsko namjesničko vijeće tračilo dodatna objašnjenja.

Za prekokupska dobra zagrebačke biskupije, dobio je biskup (Galjuf do 1786, a zatim Vrhovac) ekvivalent u Banatu. No, dvije godine prije biskupije dolazi u vezi jednog njihovog dijela do spora Vrhovca i ekskorporacijske komisije.

Naime, iako su ekvivalenti koje je dobio za sebe i svoje predijaliste sa posjeda Pokupsko, na komorskom dobru Billet, koje se protezalo od Temišvara do Velikog Bečkereka, po vrijednosti dvostruko nadilazili njegova ekskorporirana dobra, a za jednu trećinu vrijednosti dobara predijalista,

¹¹ Isto, L, 1, 1787, 2.

¹² Isto, XLIX, 1, 1787, 14, 9. kolovoz.

¹³ Isto, 14. rujan.

¹⁴ Isto, 11. listopad.

¹⁵ Isto, 11. prosinac.

Vrhovac je, nezadovoljan radom ekskorporacijske komisije, jer nije dobio pravo uvida u popis, opis i procjenu njegovih izvlaštenih dobara, uložio žalbu i zatražio reviziju rada komisije. Tom žalbom i sporom koji je nakon toga uslijedio, bavile su se nakon toga punih 8 godina, uz različite poteškoće, sve ugarske dvorske institucije. Na kraju je vladar, zbog biskupovih »objesnih zahtjeva« i velikih materijalnih troškova, bio primoran biskupiji vratiti 1784. oduzeta dobra, a državi posjede u Banatu, dane biskupiji kao ekvivalent za ta dobra.

O doluci cara Franje I. da obustavi daljnju ekskorporaciju dobara zagrebačke biskupije, Ugarska dvorska komora (organ nadležan za gospodarske poslove Ugarske i Hrvatske, sa sjedištem u Pešti) obavještena je opsežnim referatom iz Beča, 8. siječnja 1793. Određena je reekskorporacijska komisija, koja je krajem listopada iste godine oformila potkomisiju za pregled (reviziju) i popravak, odnosno novo obilježavanje granice Banske krajine i Provincijala. U spomenutom referatu od 8. siječnja 1793. preciziran je sastav reekskorporacijske komisije, način preuzimanja posjeda (isti na koji se 1784. odvijala predaja; prema konskripciji iz 1778. i mapama ekskorporacije iz 1784. Početak reekskorporacije određen je za 1. ožujak 1793. da bi se na vrijeme stigla obraditi polja i vinogradi), obaveze zainteresiranih strana, te daljnji zadaci spomenute komisije pri preuzimanju hrvatskih, odnosno vraćanju banatskih dobara. Sve je ovo bilo izneseno u 14. točaka naredbi, koje je trebalo uputiti i potčinjenim vlastima.¹⁶

Potkomisija za pregled granica između Banske krajine i Provincijala i postavljanje novih graničnih oznaka (stupova) ondje gdje je to bilo potrebno, prema planu granica iz 1784. (kada su bile obnovljene), poslala je na teren krajiškog i županijskog inženjera, koji su započeli svoj rad 4. studenog 1793. u selu Stefanki, nedaleko Lasinje. Prvu novu graničnu oznaku postavili su na mjestu gdje se na Kupi, s desne krajiške strane, sastaju krajnje granice Provincijalu ponovno pripojenih dobara zagrebačke biskupije, sa granicama Banske krajine. Postavljanje graničnih oznaka trebalo je završiti kod dinje Hrastovice, u točki u kojoj se na obali Kupe asataju granice krajiškog teritorija s Donjom Hrastovicom.¹⁷

Već prvih dana rada suočili su se inženjeri s problemima; najprije nedostatak pograničnih stupova i radne snage za njihovo postavljanje, budući da krajiške vlasti nisu ispunile svoje obveze u pogledu stupova i ljudstva, a zatim je uslijedilo nekoliko vlasničkih sporova između podložnika biskupije i krajišnika, koje je trebalo učinkovito rješiti, da bi rad na određivanju granica mogao što prije biti završen.

Prvi spor izbio je između krajiških sela Marinbrod i gore i onih zagrebačkih biskupija, pri određivanju granične linije u šumi glinski lug, kog Marinbroda.¹⁸ Da bi se otklonila mogućnost za eventualne buduće nesporazume, trebalo je šumu izmjeriti i odrediti točnu granicu. Izmjeriti ju je trebalo i zbog toga da bi se spriječilo njeno daljnje nekontrolirano sječenje. Rad na određivanju granice prekinut je, zbog kišovitoг vremena, u drugoj polovini studenog 1793. i nastavljen početkom svibnja 1794.

Tada je, pored poteškoća oko mjerenja i mapiranja šume Glinski lug (budući da se njena podjela nije mogla izvesti prosjekom), došlo i do nesuglasica između biskupskih podložnika i krajišnika oko oranica i livada sela Marinbrod.¹⁹ Banska je generalkomanda zahtijevala da inženjeri na licu

¹⁶ Isto, 1, 1793, 19.

¹⁷ Isto, 2, 1795, 65.

¹⁸ Isto, 34.

¹⁹ Isto, 40.

mjesta provedu podjelu šume Glinski lug i riješe razmirice u pogledu spomenute zemlje, za što oni nisu bili ovlašteni, već samo za mjerenje i izradu karata.

Početak lipnja 1794. završeno je postavljanje graničnih oznaka između Provincijala i Banske krajine u prvom banskom kantonu. Kad je nastavljeno u drugom, došlo je do rasprave između hrastovičkih podložnika zagrebačke biskupije i krajišnika iz sela Klinac, u svezi šume Klinac, koju su kanili prisvojiti hrastovičkih podložnici.²⁰ Budući da je korištenje te šume bilo sporno već mnogo godina prije ekskorporacije 1784, naloženo je da se što prije izvrši i njeno mjerenje i unošenje u kartu (mapiranje).

Svi ti sporovi i nesuglasice otežavali su i usporavali postavljanje graničnih oznaka, što nije išlo u prilog niti Provincijalu, niti Krajini. Stoga je Banska genalkomanda ponovno pokušala stvar ubrzati prijedlogom, da se šumu Klinac podijeli, prema dokumentu o reguliranju granica iz 1784. po dužini, a šumu Glinski lug prema broju kuća provincijalaca i krajišnika, na licu mjesta.²¹ Kako je već spomenuto, inženjeri nisu bili za to ovlašteni, stoga je taj prijedlog odbijen.

Za daljnjeg rada na razgraničavanju u drugom banskom kantonu, dolazi u kolovozu 1794. do spora između biskupskog suca (Comes curialis), te prefekta, Franje Petrovića i petrinjskih krajišnika, oko zemljišta koje su posljednji posjedovali s krajiške strane Kupe još u vrijeme turske vlasti u Petrinji, sve do ekskorporacije 1784. Prefekt je osporavao krajišnicima pravo vlasništva nad tim zemljištem.²²

Unatoč tim nedaćama, rad na postavljanju graničnih oznaka između Provincijala i Krajine bio je uglavnom završen u travnju 1795.

Vraćanje provincijalu prekokupskih posjeda zagrebačke biskupije i posjeda pojedinih feudalaca, nastala je i potreba utvrđivanja eventualnih šteta ali i melioracija učinjenih na tim posjedima od 1784. do 1793. dok su bili pod upravom Banske krajine.

Biskup Vrhovac poslao je već 2. studenog 1793. reekskorporacijskoj komisiji dva dopisa sa specifikacijama šteta (na biskupskim i feudalnim dobrima), koji su pročitani na šestoj sjednici reekskorporacijske komisije, 5. prosinca 1793. Zaključeno je da će se obadva popisa šteta poslati na uvid Banskoj genalkomandi da ona iznese svoje mišljenje i dade eventualne primjedbe na njihov sadržaj. Budući da odgovor krajiških vlasti na spomenute popise šteta nije objelodanjen niti do polovine slijedeće godine, Vrhovac je 1. lipnja 1784, uputio komisiji dopis, pročitani na njenoj sedmoj sjednici, 7. srpnja iste godine, u kojem je molio da se traženi odgovor što prije dostavi. Uslijedila je izjava generalpukovnika Paulića, da će popisi, s napomenama Banske genalkomande biti vraćeni biskupu do kraja mjeseca (srpnja). No, to je učinjeno tek krajem listopada, o čemu su članovi komisije obavješteni na devetoj sjednici, 2. prosinca 1794.

Budući da su primjedbe na spomenute popise ipak poslane samo komisiji, a ne i biskupu, zatraženo je da se odgovor Genalkomande dostavi na uvid i njemu, odnosno biskupiji. Odlučeno je da to neće biti učinjeno, budući da ova komisija nije sudska vlast, već politička institucija, gdje za razliku od suda, replike (primjedbe) ne moraju biti dane na uvid. Osim toga, komisija je smatrala da treba što djelovati, budući da je ionako na posjedima već došlo do promjena, djelomično samim tijekom vremena, a djelomično zbog

²⁰ Isto, 43.

²¹ Isto, 56.

²² Isto, 57.

gospodarskih promjena koje je do tada, za tih godinu dana reekskorporacije poduzela biskupija, što komisiji dodatno otežava rad.

O biskupskim otštetnim zahtjevima, kao i primjedbama Krajine na njih, javno se raspravljalo na desetoj sjednici komisije, održanoj 11. siječnja 1775. Trebalo je utvrditi što, na koji način i koliko zahtijeva biskup za sebe i svoje podložnike, te predijaliste i njihove podložnike, kakvim dokazima potkrepljuje svoje zahtjeve i na kraju, prema kojim kriterijima su procjenjene nastale štete.

Kako je naprijed već spomenuto, biskup Vrhovac imao je preko Kupe tri psojeda: Hrastovicu, Topusko i Pokupsko, u srednjem i donjem Pokuplju. Vrijednost kapitala na ta tri dobra, uključujući i pokupski predij Viduševac, iznosila je, prema osiguravajućoj ispravi od 15. travnja 1784. godine, 229 157 f. 37 kr. Na tim dobrima bilo je tada 48 kuća feudalaca i predijalista (na 43 predija), sa 940 podložnika.²³

Za vrijeme krajiške uprave tim područjem izvršena je modernizacija glavne, trgovačke ceste od Petrinje preko Gline, prema tadašnjoj slunjskoj regimenti, odnosno Karlovcu. Tada je za ovu, po ondašnjim shvaćanjima široku i čvrstu cestu, potrošeno mnogo drveta iz biskupskih šuma, naročito za mnogobrojne mostove.

Za trajanja turskog rata (1787-1791) te su šume, zbog sječe ogrijevnog drveta (za vojne pekare, petrinjsku i glinsku), kao i onog za obrambene potrebe regimenti, više eksploatirane nego što bi bile u mirnodopska vremena, budući da su ležale najbliže štabovima regimenti u Petrinji i Glini. Na prediju Viduševac nalazila se za vrijeme spomenutog rata bolnica.

Biskupovi otštetni zahtjevi svrstani su u tri skupine: 1) Razne štete na vlastelinskim, predijalnim i podložničkim kućama, srušene ograde, štete na voćkama, okućnicama i vinogradima. 2) Štete na oranicama i livadama. 3) Štete nastale uslijed prekomjernog pustošenja šuma.

Otštetni zahtjev biskupa u iznosu od 359933 f. 33 1/2 kr. smatran je pretjeranim, kao i zahtjev Banske krajine u iznosu od 42473 f. 40 kr. samo za naknadu troškova izgradnje cesta i popravljavanje mostova u vrijeme uprave nad tim područjem, budući da prema javnom pravu izgradnja i popravak cesta i mostova nije obaveza vlastina nego političke vlasti.²⁴ Također je stavljena primjedba na biskupovo traženje da dobra moraju biti vraćena bez ikakvih nedostataka; u istom fizičkom stanju i istom kvantitetu te kvalitetu u kojem su 1778. komisijski popisana i procjenjena, te 1784. izručena krajini, budući da tu nije uzeto u obzir da su 9 godina ta dobra bila korištena, isto kao i ekvivalenti u Banatu. Stoga se ne može zahtijevati da sve ono što na dobrima nije nađeno onakvo kakvo je 1784. ostavljeno, bude ubrojeno u štete, prouzrokovane s krajiške strane.

U svezi šteta na šumama napomenuto je da se pri brojanju panjeva posječenih stabala trebalo podsjetiti kako je tadašnji biskup Galjuf (Vrhovčev prethodnik) i nakon što su biskupska dobra 1778. bila radi izuzimanja komisijski popisana i procijenjena, još niz godina poslije, čak još i 1784. kad su već postala krajiško vlasništvo (prema podacima u komisijskim aktima iz studenog 1784), pustošio te šume. Komisija je smatrala da je stoga neosnovano za sva porušena stabla u tim šumama, kriviti krajiške vlasti, kao što je isto neosnovano tvrditi, kako to sa krajiške strane nastoje dokazati, da su sva stabla, čiji panjevi izgledaju nešto stariji posječena u vrijeme dok su šume bile u posjedu biskupa.

²³ Isto, 62.

²⁴ Isto, 65.

Pri iznošenju primjedaba krajiških vlasti na biskupove odštetne zahtjeve (koje su oni držali enormno uvećanim), uočava se njihova ogorčenost što je feudalcima i predijalistima uopće bilo dozvoljeno da podnose odštetne zahtjeve, kad je većina njih ostala u svojim stambenim objektima i nakon njihove inkorporacije Banskoj krajini i koristila ih (kao i zemljište), uz neznatna novčana davanja.

Velik broj odštetnih zahtjeva krajiškim je vlastima bio dokaz, da su feudalci i predijalisti, koji su tamo ostali živjeti, svoja dobra i objekte na njima zapuštali i kad je krajiška vlast nad ovim područjem odjednom prestala, budući da reekskorporaciju nisu očekivali, a do nje je ipak, iznenada došlo, posjedi su zatečeni u bijednom stanju. Stoga bi, prema mišljenju krajiških vlasti, te štete, za koje feudalci i predijalisti žele okriviti njih, trebali snositi oni sami, dakle, trebali bi ostati bez ikakve naknade iz državne blagajne, jer su hotimično stalno pogoršavali stanje svojih predija, na Štetu Krajine, odnosno nakon reekskorporacije, na štetu državne blagajne. Te se posjede, naime, moglo i prodati i to vrlo povoljno, da nisu bili zapušteni. Kao dokaz zapuštanja tih posjeda novodi se da predijalci koji nisu prihvatili krajišku službu, a ostali su na svojim posjedima, u oskudici ogrijevnog drveta, da bi besplatno došli do njega (a odbijajući da ga kupuju, od krajiške vlasti), sjeckali su stabla voćaka na svojim predijima i tako ih pustošili. Krajiške vlasti naplaćivale su im ogrjevno drvo (osim ako se radilo o vjetrom oborenim i ostalim ležećim stablima) budući da nisu obavljali vojnu niti drugu krajišku službu. Ističe se da su, za razliku od krajiških podložnika, uživali i neke povlastice (nisu davali rabotu, a iako su smatrani strancima, jer nisu bili krajiški podložnici, nisu tretirani kao trgovci i obrtnici koji su živjeli na području Vojne krajine).

Među krajiškim primjedbama navodi se i kako je od zemljišta koja su predijalisti koristili za vrijeme krajiške uprave spomenutim područjem, od 1. studenog 1784. do kraja veljače 1793. u krajišku blagajnu uplaćeno u ime naknade za njihovo korišćenje za skoro trećinu manje od utvrđene sume. Nasuprot tome, prekokupski su predijalisti, prema mišljenju krajiških vlasti, samo u kamatama od procijenjenih vrijednosti njihovih predija, koje su predali ili su trebali predati Banskoj krajini, dobili mnogo veće novčane iznose. Tu tvrdnju temelje na nacrtu (planu isplate tih kamata) iz 1790.

Krajiške su vlasti stoga smatrale da predijalisti nisu uopće bili prikraćeni, već da su od toga što su im njihovi prediji ostavljeni na korištenje uz stanovitu naknadu, imali koristi, te da je nezamislivo što je uopće odobreno, da se navedene štete, koje su sami prouzročili (oni koji su ostali na svojim predijima), zahtijevali odštetu.

U sklopu primjedbi na biskupove odštetne zahtjeve, dane su i neke napomene u svezi stanja u gospodarstvu (ekonomiji) za vrijeme krajiške uprave prekokupskim posjedima zagrebačke biskupije. Da bi se što više sačuvale šume, krajiške vlasti bile su protiv ograđivanja (stambenih zgrada, staja, dvorišta, oranica, livada, pašnjaka i vinograda) i nastojale su ga svesti na što manju mjeru. Stoga se nisu osjećali niti obveznima održavati ograde zatečene pri preuzimanju spomenutih posjeda, koje su stoga (po njihovim shvaćanjima nepotrebne), propadale, uslijed utjecaja atmosferilija, pogotovo one koje su njihovi dotadašnji vlasnici već prilikom ekskorporacije ostavili u lošem stanju i otišli u provincijal. Smatrali su neopravdanim da vlasnici tih zgrada nakon reekskorporacije i njihovog povratka na svoje posjede, traže od njih odštetu za ograde koje su propale same od sebe, od starosti. Budući da ni vinograde nisu koristili direktno, već posredno, tj. nije bilo organiziranog i s krajiške strane poticanog vinogradarstva, već su tamošnji vinogradi davani pojedincima na korištenje, smatrali su da im se ne mogu pripisati niti štete

prouzrokovane na njima, već ih trebaju snositi oni koji su ih obrađivali i njima se koristili.

Iako su članovi komisije obično bili složni u donošenju zaključaka o biskupovim odštetnim zahtjevima i primjedbama krajiških vlasti, oko tri pitanja došlo je ipak do razmimoilaženja: 1) Da li preinake koje su izvršene na biskupskim posjedima za vrijeme krajiške uprave njima tretirati kao štetu? 2) Budući da se krajiške vlasti nisu bavile gospodarstvom, od koga tražiti nadoknadu šteta, kad je cijeli proces ekskorporacije proveden samo između Banske krajine i biskupa (biskupije)? 3) Da li eventualnu novu procjenu šteta, kao i melioracija obaviti prema proizvoljnim načelima, ili se treba pridržavati pravne prakse prihvaćene u Ugarskoj?

Komisija je nadalje smatrala da bi o svemu tome ipak trebalo čuti i mišljenje biskupa, kad mu već nije bio dan na uvid odgovor krajiških vlasti s primjedbama na njegove odštetne zahtjeve. Uz to, valjalo je još donijeti i načela prema kojima bi se postupalo pri rješavanju predmeta vezanih za banska dobra.

Kako se zbog toga i cijeli proces vraćanja posjeda usporavao, a preostali poslovi zahtijevali su još dosta vremena za njihovu realizaciju (eventualna nova procjena šteta, rješavanje predmeta vezanih za banska dobra, itd), prepušteno je vladaru (Franji I) da odluči, da li će se vraćanje i dalje odvijati komisijski ili će ga se radi što skorijeg okončanja nastojati ubrzati sklapanjem ugovora između Banske krajine i biskupa.

Svi pokušaji da se uspješno završi proces reekskorporacije, sve do 1800. nisu urodili plodom. Stoga je odlukom bečkog dvora od 29. srpnja, te cara Franje I. od 21. kolovoza 1800. zapovijedena ponovna i konačna ekskorporacija prekokupskih dobara zagrebačke biskupije i njihovo pripajanje (inkorporacija) Banskoj krajini, 1. rujna iste godine.

Za provedbu te odluke osnovana je tročlana komisija koja je tokom svog rada održala četiri sjednice. Prema zapisniku (protokolu), prva sjednica održana je u Zagrebu, 26. kolovoza 1800. Na njoj su obavljene sve pripreme za čin formalne primopredaje, do koje je trebalo doći (1. rujna) u Hrastovici. Trebalo je organizirati da se toga dana u Hrastovici pojave s jedne strane feudanci, a s druge stožerni časnici obadviju banskih pukovnija, koji budu određeni za taj čin, kao i suci, te zaprisegnuti seljaci iz mjesta koja se inkorporiraju Krajini. Nazoćnom narodu održao bi se govor, u kojem bi se izložio povod takvoj odluci Dvora i preporučilo da sva podavanja koja pripadaju krajiškim vlastima, ubuduće uredno daju. U svrhu utjerivanja dugova (starih i tekućih), dotadašnje vlasti predale bi komisiji popise dužnika. Utjerivanje i isplata dugova bili bi provedeni po okruzima.

Druga sjednica održana je u Hrastovici, 1. rujna 1800. Kako je na prethodnoj sjednici dogovoreno, formalnoj predaji i preuzimanju prekokupskih dobara zagrebačke biskupije toga jutro i dopodnevno prisustvovali su svi naprijed spomenuti. Narodu, okupljenom pred zgradom hrastovičkog prizorija, članovi komisije pročitali su naredbe koje se odnose na tu ekskorporaciju, između ostalih i izvadak iz ugovora (konvencije) kraljevske blagajne (fiska) i biskupa Vrhovca, s kraja srpnja iste (1800) godine. tom prilikom komisiji je predan i popis melioracija učinjenih s biskupske strane na posjedima Hrastovica i Topusko, od 1793. do 1800. Sva prekokupska dobra zagrebačke biskupije predan su Banskoj krajini u stanju u kakvom su nađena (satus que) i sa svim onim pravima sa kojima ih je posjedovala od 1784. do 1793. Prisutnim seoskim sucima, zaprisegnutim seljacima i predijalistima dano je na znanje da prestaje civilna sudbenost i da su sada

potčinjeni vojnoj jurisdikciji, te da sve naredbe i zapovijedi izdane povodom ovog preuzimanja dobara, trebaju slijediti sa dužnom pokornošću.²⁵

Nakon obavljene predaje spomenutih dobara, biskupski opunomoćenik uručio je komisiji izvadtke iz popisa dužnika, sa maznačenom vrstom i količinom duga, za čije utjerivanje su određeni dani do 4. rujna 1800. Distrikti su bili ovlaštteni dužnike primorati da se, zavisno od udaljenosti njihovih mjesta prebivanja od Petrinje, pojave ondje, jednog od ta tri dana. Komisija se zatim i sama uputila u Petrinju, svoje prebivalište za vrijeme predstojećeg utjerivanja dugova.

Treća sjednica održana je još istog dana (1. rujna) u Petrinji i na njoj su rješene molbe upućene komisiji za vrijeme predaje dobara tog jutra i dopodneva. Između ostalog odlučeno je da se plemenitim predijalistima dopusti da na svojim predijima ostanu do kraja travnja 1801. i da sa njih poberu sve viseće plodove. Oni naime nisu mogli odmah odseliti u Banat, na posjede koji su im namjenjeni kao ekvivalenti, budući da na njima nisu imali kuća. Već je spomenuto da im je kuće, uz isporuku namirnica, bilo obavezno podići ono vlastelinstvo u Banatu, na koje su se trebali preseliti (npr. onim sa posjeda Pokupsko, vlastelinstvo Billet), vjerojatno do njihovog dolaska (nakon travnja 1801). Viseće plodove moći će pobrati uz otkup i njihovu prethodnu procjenu.

Ubiranje visećih plodova za tekuću godinu, uz plaćanje novčane naknade dopušteno je i podložnicima čije su stambene zgrade bile u provincijalu, a zemlju su posjedovali u Krajini, budući da su oni bili biskupu platili korištenje tih zemljišta. U buduće će im ta zemlja biti prepuštena na korištenje jedino uz plaćanje zemljišnog poreza od 25 kr. po jutru.

Četvrta sjednica održana je isto u Petrinji, 5. rujna 1800. nakon što je od 2. do 4. rujna završeno utjerivanje dugova. U protokolu te sjednice opširno su izloženi svi spisi predani komisiji za vrijeme njenog rada. Tako je formalno završena primopredaja dobara.

Drugom ekskorporacijom prekokupskih dobara zagrabačke biskupije završen je 1800. proces izvlašćivanja provincijalnih posjednika iz njihovih vlastelinstava na područje Banske krajine, u sklopu širih nastojanja za cjelovitošću krajiškog teritorija i uspostavljanja vojne jurisdikcije na njenom cjelokupnom teritoriju. Ekskorporacijom iz 1800. izvlašten je i posljednji veći kompleks provincijalnih posjeda na tlu Banske krajine i postignuta željena cjelovitost ovog krajiškog teritorija.

Z u s a m m e n f a s s u n g

EXKORPORATIONEN IN DER BANALGRENZE VON 1874 BIS 1800

Aufgrung unveröffentlichter Archivquellen stellt der Autor die Schlüsselgeschehnisse im Laufe der Exkorporation von Besitztümern des Zagreber Bistums jenseits der Kupa bzw. durch deren Einschließung in die Banalgrenze fest. Es handelt sich um ein Segment des Prozesses, welcher in dem Grenzgebiet seit der Mitte des 18. Jahrhunderts vorging, nachdem es dem Wiener Hof gelungen war, völlige Kontrolle und Macht über alle Militärgrenzen zu erlangen.

²⁵ Isto, 2, 1801, 2.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

U SPOMEN
JOSIPU LUČIĆU

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

Z A G R E B

1994.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

PRIPREMA ZA TISAK:

Hrvoje STANČIĆ

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.